

TIPURI DE LIMBAJ ȘI DE MECANISME INTERACȚIONALE ÎN COMUNICARE

TYPES OF SPEECH AND INTERACTIONAL MECHANISMS IN COMMUNICATION

ARTICOLE/ARTICLES

SEMNIIFICAȚIILE LIMBAJULUI GESTUAL

Luminița HOARTĂ CĂRĂUȘU,

profesor, doctor în filologie,
Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, România

THE COMMUNICATIVE FUNCTIONS OF GESTURES

Luminița HOARTĂ CĂRĂUȘU,

Professor, Ph.D.,
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași, Romania

Abstract

A general process corresponding to the development of systematic communicative codes, or linguistic development in terms of lexicalisation (and possibly also grammaticalisation) can be detected in the continuum for gesture types. The gradual replacement of speech with gesture influences both the form and communicative functions of gestures. In the absence of speech, gestures tend to develop standardised forms and more abstract meanings.

Just as speech is seen as a physiological event based on articulatory gestures, so the performance of gestures depends on articulators and a place of articulation, the articulators being the hand(s) and arm(s), and the place of articulation being gesture space.

Rezumat

Studiul de față tratează problema comunicării gestuale, insistând asupra importanței sinergologiei, știința ce se ocupă cu semnificația gesturilor pe care le facem înconștient – un limbaj complex, o componentă importantă a personalității umane. Sinergologia este un instrument de lectură cu ajutorul căruia trăirile locutorului sunt descifrate pornind de la mișcările sale corporale. Limbajul trupului vizează semnalele non-verbale pe care le transmitem, intenționat sau nu, și care au, pe lângă funcția de comunicare, și funcția de a susține sau de a contrazice limbajul verbal.

Cea mai mare parte din ceea ce comunicăm se transmite pe cale non-verbală și, din acest motiv, ar trebui să acordăm atenție sporită manierei în care comunicăm prin limbajul trupului.

1. Introducere

Omul este rareori conștient de faptul că „mișcările și gesturile sale pot transmite o anumită poveste, în timp ce vocea sa poate spune cu totul altceva”¹.

Unii cercetători² au observat că „anumite culturi valorizează gestul, în vreme ce altele propun disimularea acestuia. În cultura mediteraneană, gestică devine o componentă puternică a personalității. În cultura anglo-saxonă, ea este mult mai discretă, în ideea că excesele gestuale, considerate impudice, ar aduce daune rectitudinii temperamentului”. În acest sens, se consideră că „două tipuri de gesturi coabitează: gesturile care corespund unei intenții particulare și gesturile făcute neintenționat”, fiind evident faptul că „atunci când sunt expresia unei nevoi, gesturile sunt considerate a fi intenționate”, iar în situațiile în care ne implicăm atitudinal, „mâinile se plimbă și se așază pe corp, fără o intenție clară sau explicită, fiind așadar canalul prin intermediul căruia omul își exprimă gândurile fără a scoate nici un cuvânt”³.

¹Pease, 1993, p. 13.

²Turchet, 2005, p. 56.

³Turchet, 2005, p. 56-57.

Alți cercetători⁴ sunt de părere că gesturile reprezintă „*indicatori comportamentali autonomi*”, care, nefiind intenționați, indică adevăratele sentimente ale vorbitorului. Ei sunt „rareori observați de persoanele care îi produc sau de cele care îi văd”⁵. Pe de altă parte, se consideră că lucrurile nu stau neapărat la fel și cu „*indicatorii comportamentali conecși*”, care „sunt legați de o anumită activitate”: de exemplu, când două persoane sunt prezentate, faptul că dau mâna nu spune la fel de mult ca *felul* în care o fac, „cât de strâns apucă mâna celui alt, cum își orientează palma, cât entuziasm arată, cât de mult încearcă să domine, cuvintele pe care le folosesc pentru a se saluta – toate acestea sunt indicatori comportamentali conecși”⁶.

S-a observat⁷ că un alt remarcabil mijloc de comunicare, în afara celui în care oamenii își exprimă gândurile și sentimentele prin cuvinte, este cel care funcționează fără să fie rostit vreun cuvânt. Astfel, limbajul trupului se referă la „semnalele non-verbale pe care le transmitem sau le primim, intenționat sau nu”, iar „fiecare aspect al comunicării noastre față în față cu alte persoane este influențat de limbajul trupului; pe lângă funcția de comunicare pe care o au, semnalele non-verbale ne pot susține și chiar întări spusele, dar limbajul trupului nostru poate și să contrazică ceea ce spunem, uneori fără să ne dăm seama”⁸.

Interesantă este și opinia potrivit căreia „în conversațiile în doi, componentul verbal este sub 35 la sută, comunicările non-verbale reprezentând peste 65 la sută”, considerându-se că „în timp ce comunicarea verbală este utilizată cu precădere pentru transmiterea informațiilor, canalul non-verbal este folosit pentru exprimarea atitudinii interpersonale, iar, în anumite cazuri, pentru a înlocui mesajele verbale”⁹.

Danielle Bouvet¹⁰, făcând o atentă analiză a limbilor gestuale, consideră că acestea sunt „limbi elaborate în interiorul comunităților care nu au utilizarea audiției”, limbile gestuale fiind „producătoare de „imagini”, în adevăratul sens al cuvântului, deoarece semnele lor sunt receptate vizual, această capacitate exersând o mare fascinație asupra celor care au descoperit asemenea limbi, modalitatea gestuală părându-li-se „modalitatea privilegiată pentru crearea unei limbi universale”¹¹. Aceeași autoare opinează că „fiecare limbă vocală sau gestuală este un sistem de semne în interiorul cărora experiența umană se analizează în mod diferit în fiecare comunitate”¹².

În mod istoric, gesturile au fost privite ca un limbaj în sine (Cicero, Quintilian), gesturile fiind văzute ca un limbaj universal. În mod tradițional, gesturile sunt privite ca fiind subordonate vorbirii sau guvernate de către aceasta. O altă opinie este cea care susține o oarecare interdependență între gest și vorbire, din această perspectivă, gesturile și vorbirea fiind considerate a fi o parte a intenției comunicative¹³.

2. Gesturile și semnificația lor

În capitolul intitulat *Les catégories fonctionelles de la mimogestualité*, Jacques Cosnier¹⁴ propune următoarea clasificare a gestualității:

1. *gestualitatea quasi-lingvistică*; acest tip de gestualitate consistă în „patern-uri mimogestuale quasi-lingvistice capabile să asigure o comunicare fără utilizarea cuvântului; ea poate coexista cu cuvântul pentru a-l ilustra sau a-l contrazice și poate fi cu ușurință tradusă într-un cuvânt sau o frază”. Un studiu semiologic al gestualității quasi-lingvistice a pus în evidență câteva dintre caracteristicile sale:

- Părțile corpului implicate în realizarea gesturilor quasi-lingvistice sunt variate, dar două dintre ele domină în frecvență: fața, pentru a indica conotațiile afective, mâinile și membrele

⁴Collett, 2005, p. 11.

⁵*idem*, p. 12.

⁶*ibidem*.

⁷Hartley, 2005, p. 11.

⁸*ibidem*.

⁹Pease, 1993, p. 12-13.

¹⁰Bouvet, 1997.

¹¹Bouvet, 1997, p. 7.

¹²*ibidem*, p. 11.

¹³Vezi în acest sens, Gullber, 1998, p. 61-62.

¹⁴Cosnier et alii, 1982, p. 262.

superioare pentru informațiile „operatorii” (*informations opératoires*), dar, în cele mai multe cazuri, asistăm la o combinație a mai multor elemente.

- Iconicitatea este foarte variabilă: unele gesturi mimează acțiunea reprezentată (a dormi: capul înclinat pe două mâini unite), altele mimează o acțiune care simbolizează în mod convențional un concept („asta mă face să transpir”).

- Gesturile quasi-lingvistice pot suferi modificări de amplitudine, în funcție de subiecți și de intensitatea afectivă a comunicării. Emfaza va fi marcată prin augmentarea amplitudinii și prin repetarea gestului.

- Combinarea gesturilor quasi-lingvistice este, în general, redusă la asocieri care depășesc rareori două, trei gesturi (de exemplu, chemarea chelnerului dintr-o cafenea, căruia îi cerem să facă nota de plată).

Având în vedere semantica lor, J. Cosnier¹⁵ clasifică gesturile quasi-lingvistice în:

a) gesturi expresive (mai ales cele ce țin de mimică) - 32 la sută;

b) gesturi conative (destinate influențării celuilalt) (exemple: stop, tăcere, veniți aici etc.) - 13 la sută;

c) gesturi fatice (ritualuri de contact, apeluri, gesturi deictice de interacțiune)¹⁶ - 10 la sută;

d) operatorii care transmit o informație - 26 la sută;

e) injuriile - 17 la sută.

2. *gestualitatea fonogenă*; se constituie din mișcări fonatorii necesare emisiei limbajului vorbit, descrierea sa relevându-se mai mult din fonetica articulatorie decât din gestică, ea contribuind numai în mod indirect la comunicare prin realizarea mesajelor sonore; totuși, ea poate primi o valoare semnificativă permițând „lectura labială” utilizată de persoanele cu handicap auditiv sau în circumstanțele unui mediu zgomotos.

3. *gestualitatea coverbală*; gesturile coverbale sunt asociate discursului verbal pentru a-l ilustra („illustratifs”), pentru a-l conota („expressifs”), pentru a sublinia sau accentua anumite trăsături fonetice, sintactice sau ideatice („paraverbaux”).

Au fost descrise¹⁷ mai multe categorii de *gesturi ce ilustrează discursul verbal* („illustratifs”), dintre care amintim deicticele care desemnează referentul discursului verbal (arătarea cu degetul spre obiectul despre care vorbim). Dintre *gesturile care conotează discursul verbal* („expressifs”) sunt amintite¹⁸ expresiile spontane a șase emoții de bază: bucurie, surpriză, frică, mânie, dezgust, și tristețe.

Gesturile paraverbale („paraverbaux”) sunt legate de trăsături fonetice și sintactice: mișcarea capului și a mâinilor care subliniază, de exemplu, intonația sau emfaza. Anticii considerau acest tip de gesturi ca o parte integrantă a retoricii, gestul fiind necesar pentru elocvență („fără el nu există mari oratori”, spunea Cicero)¹⁹.

Allan Pease²⁰ este de părere că există câteva gesturi de bază care ne ajută să citim gândurile altora. Astfel, autorul consideră că „majoritatea gesturilor de bază ale comunicării sunt aceleași în întreaga lume”, oferind drept exemple de gesturi universale clătinatul capului într-o parte și alta pentru a indica un „nu” sau o negare sau ridicatul din umeri, care se utilizează pentru a semnala că o persoană nu știe sau nu înțelege despre ce se vorbește²¹. Pe de altă parte, același autor susține că „tot așa cum limbajul verbal diferă de la o cultură la alta, și limbajul non-verbal poate fi diferit în diferite culturi”. De exemplu, gestul degetului mare ridicat în Marea Britanie, Australia și Noua

¹⁵Cosnier et alii, 1982, p. 264-265.

¹⁶Despre *gestualitate deictică* vorbește și Guy Barrier [=Barrier, 1996, p. 80-81] care oferă drept exemple următoarele tipuri de gesturi: pentru a evoca un eveniment viitor, naratorul acompaniază spusele de un gest spre înainte și de o mișcare a mâinii spre înapoi pentru a evoca un eveniment mai vechi; dacă faptul descris aparține prezentului, emițătorul ar putea face un gest spre picioare, „ca și cum prezentul ar fi la picioarele sale”.

¹⁷Cosnier et alii, 1982, p. 266.

¹⁸*ibidem*.

¹⁹Cosnier et alii, 1982, p. 267.

²⁰Pease, 1993, p. 16.

²¹*ibidem*, p. 17.

Zeelandă are trei înțelesuri: îl folosesc, de obicei, autostopiștii când doresc să fie primiți într-un vehicul; este un semn de OK; când degetul mare este ridicat brusc, el devine un semn de insultă, având un sens obscen. În alte țări, cum este Grecia, acest gest înseamnă ceva trivial și „ne putem închipui dilema unui autostopist australian utilizând acest gest printre greci”²². Un alt exemplu este cel al semnelui V, semn răspândit în întreaga Australie, Noua Zeelandă și Marea Britanie și semnifică ceva trivial. Totuși, în cea mai mare parte a Europei, același semn înseamnă victorie. Acest semnal înseamnă și numărul doi în multe locuri din Europa. Aceste exemple arată că „interpretarea greșită a gesturilor poate provoca consecințe neplăcute și că întotdeauna trebuie luat în considerație mediul cultural al oamenilor înainte de a trage concluzii pripite din limbajul trupului sau din gesturile lor”²³.

În cadrul diverselor gesturi umane, s-a făcut distincție²⁴ între gesturile – *indicatori ai dominanței* și gesturile – *indicatori ai supunerii*. Astfel, se consideră că „pentru a părea dominanți oamenii trebuie să creeze impresia de putere fizică, să pară calmi și nepreocupați de amenințări din partea altora”²⁵. Un mod de a realiza acest lucru este, spre exemplu, așezarea mâinilor pe șolduri, existând trei componente care fac posturile cu mâinile în șold dominante:

1. *componenta expansivă*: când cineva își pune mâna pe șold pare mai mare și potențial mai amenințător, iar când sunt folosite ambele mâini, efectul se dublează;

2. *componenta de amenințare*: cu mâinile în șold, coatele amenință oamenii fără ca ei să își dea prea bine seama de acest lucru;

3. *componenta preparatorie*: postura cu mâinile în șold este o pregătire parțială de atac – una în care intențiile persoanei sunt mascate de faptul că mâinile se odihnesc comod pe șold²⁶.

Din multe puncte de vedere, „supunerea este exact opusul dominanței”, fiind evident faptul că „dacă puterea și amenințarea stau la baza exprimării dominanței, slăbiciunea și defensivitatea stau la baza exprimării supunerii”²⁷. Astfel, ridicatul din umeri este un gest „mult mai aproape de supunere decât de dominanță”²⁸, din mai multe motive:

a) *umerii*; ridicarea umerilor este o parte integrantă a acestui gest și originea sa e reprezentată de „reacția de sperietură” înăscută; în prezența unui sunet puternic și neașteptat instinctiv ridicăm umerii și lăsăm capul în jos; deoarece autoapărarea este o componentă importantă a sumisiunii, înseamnă că ridicatul din umeri are mai multe în comun cu supunerea decât cu dominanța;

b) *capul*; când oamenii ridică din umeri, de multe ori întorc capul într-o parte, întoarcerea capului fiind un gest de supunere; adăugând această acțiune, ridicatul din umeri devine și mai supus;

c) *sprâncenele*; o altă trăsătură adăugată ridicatului din umeri este ridicarea sprâncenelor, ridicatul din umeri însoțit de ridicarea sprâncenelor fiind un gest mult mai supus decât cel produs fără această adăugire²⁹.

Mesaje de supunere sunt cele asociate cu vulnerabilitatea, în special în felul în care oamenii își poziționează brațele și picioarele. Există mai multe posturi sumisive din poziția în picioare, una fiind „postura paralelă”, în care picioarele sunt drepte și paralele. Persoanele subordonate stau uneori cu picioarele încrucișate, adoptând „postura foarfecelui”, în care picioarele sunt drepte și unul este încrucișat peste celălalt sau „postura lamei îndoită”, în care toată greutatea corpului este lăsată pe un picior iar celălalt este îndoit³⁰.

Gesturile „sosesc grupate în „propoziții” și transmit neîncetat adevărul despre sentimentele și atitudinile persoanei în cauză; „perspicace” este acel om care poate citi „propozițiile” non-verbale

²²*ibidem*, p. 19.

²³Pease, 1993, p. 21.

²⁴Collett, 2005, p. 32-87.

²⁵*ibidem*, p. 40.

²⁶*ibidem*, p. 41.

²⁷Collett, 2005, p. 64.

²⁸*ibidem*, p. 62.

²⁹Collett, 2005, p. 63.

³⁰*ibidem*, p. 65.

și le poate confrunța cu precizie cu propozițiile verbale”³¹. Cu alte cuvinte, gesturile pot apărea în grupuri, un exemplu, în acest sens, fiind grupul de gesturi comune, care indică o evaluare critică. Astfel, cel mai important este gestul mâinii sprijinite pe obraz, cu degetul arătător ridicat, în timp ce un alt deget acoperă buzele, iar degetul mare sprijină bărbia. Dovezi în plus că ascultătorul îl privește în mod critic pe vorbitor sunt picioarele așezate strâns unul peste altul și celălalt braț pus de-a curmezișul pe piept (poziție defensivă), precum și capul și bărbia lăsate ușor în jos (ostilitate). Acest grup de gesturi afirmă împreună „nu-mi place ce spunei și nu sunt de acord cu dumneavoastră”³².

Unii cercetători³³ sunt de părere că „semnalele non-verbale au o importanță de cinci ori mai mare decât cele verbale, iar când cele două sunt în discordanță oamenii se bazează pe mesajul non-verbal, conținutul verbal putând să nu fie luat în considerare”, considerându-se că „observarea grupurilor de gesturi și a concordanței sau discordanței dintre aspectele verbale și cele non-verbale ale comunicării reprezintă cheia interpretării corecte a limbajului trupului”³⁴.

Evidența unor gesturi în ochii altora este în legătură și cu vârsta individului. De exemplu, dacă un copil de cinci ani spune o minciună părinților, el își acoperă de îndată gura cu o mână sau cu amândouă. Când minte, un adolescent își ridică și el mâna la gură ca și copilul de cinci ani, dar, în loc de acoperirea bruscă a gurii, degetele vor mângâia ușor buzele. Când adultul minte, creierul său dă ordin mâinii să acopere gura pentru a stopa cuvintele mincinoase, ca și în cazul copilului și al adolescentului, dar, în ultima clipă, mâna sa va aluneca mai departe pe față și va atinge nasul, acest gest nefiind altceva decât „variante rafinate a gestului de acoperire a gurii folosit în copilărie și exemplifică faptul că, o dată cu îmbătrânirea omului, multe din gesturile sale devin mai rafinate și mai puțin vizibile”³⁵.

Trecem în revistă câteva gesturi făcute cu palma, gesturi ale mâinii și brațului și diferite gesturi cu mâna la față, așa cum au fost analizate de către Allan Pease³⁶.

1. Gesturi făcute cu palma

a. Franchețe și onestitate

În decursul istoriei, palma deschisă a fost asociată cu adevărul, onestitatea, supunerea, umilința. Astfel, jurămintele sunt rostite cu palma pe inimă, iar când cineva depune mărturie la judecătorie își ridică mâna cu palma deschisă.

b. Puterea palmei

Gesturile principale de îndrumare ale palmei sunt următoarele trei: palma îndreptată în sus, palma îndreptată în jos și palma strânsă pumn. Astfel, palma întoarsă în sus este utilizată ca un gest de supunere, neamenințător, evocând gestul cerșetorului de pe stradă; palma întoarsă în jos asigură autoritate imediată, în timp ce atunci când palma este închisă, degetul arătător întins devine o bată simbolică, cu care vorbitorul îl amenință pe ascultător pentru a-l supune.

2. Gesturi ale mâinii

a. Frecarea palmelor

Frecarea palmelor este modul non-verbal prin care oamenii își fac publice așteptările lor pozitive; viteza cu care cineva își freacă palmele semnalizează cine va fi, după părerea sa, beneficiarul rezultatelor pozitive așteptate.

b. Frecarea degetului mare de celelalte degete

Frecarea degetului mare de vârful degetelor sau de degetul arătător este gestul care semnifică, în general, așteptarea unor bani. Este un gest pe care un profesionist trebuie să îl evite neapărat atunci când negociază cu clienții săi.

c. Încleștarea mâinilor

La prima vedere, pare a fi un gest de încredere, deoarece unii dintre cei care îl folosesc zâmbesc adesea și par a fi mulțumiți. În realitate, încleștarea mâinilor este un gest care reflectă o atitudine

³¹Pease, 1993, p. 21-22.

³²*ibidem*, p. 22.

³³*ibidem*, p. 23.

³⁴Pease, 1993, p. 23.

³⁵*ibidem*, p. 26.

³⁶Pease, 1993, p. 47-87.

de frustrare sau de ostilitate. Gestul are trei poziții principale: mâinile încleștate înaintea feței, mâinile încleștate și așezate pe masă sau în poziție de mijloc și mâinile încleștate și lăsate în poală în poziție de ședere sau lăsate în jos când stăm în picioare. Se pare că există o anumită corelație între nivelul la care mâna este ridicată și gradul de dispoziție negativă a individului: te înțelegi mai greu cu unul care ține mâinile încleștate într-o poziție ridicată, decât cu cel care ține mâinile încleștate și lăsate în jos.

d. Mâinile în poziție de coif

De acest gest se folosesc, mai ales, cei care sunt siguri pe ei, persoane superioare sau care gesticulează puțin sau deloc și care, procedând astfel, ne comunică încrederea lor în forțele proprii.

3. Diferite gesturi cu mâna adusă la față

a. Acoperirea gurii

Dacă cineva utilizează acest gest în timp ce vorbește, faptul arată că respectivul minte. Mâna acoperă gura, degetul mare apasă obrazul, în timp ce creierul trimite subconștient comenzi mâinii să încerce să oprească cuvintele mincinoase care se pronunță.

b. Atingerea nasului

Gestul atingerii nasului este, în esență, o versiune deghizată a gestului de acoperire a gurii (vezi *supra*, p. 4). În ceea ce privește originea gestului de atingere a nasului, potrivit uneia dintre explicații, atunci când ne apare în minte o idee negativă, subconștientul nostru îndrumă mâna să acopere gura, dar, pentru ca gestul să nu fie atât de evident, în ultima clipă se retrage de pe față, rezultând o mișcare de atingere a nasului.

c. Frecarea ochiului

Acest gest este dirijat de creier pentru a îndepărta inducerea în eroare, îndoiala sau minciuna pe care le „vede”, sau de a evita să-l privească în față pe cel căruia îi spune o minciună. Bărbații, de regulă, își freacă ochii viguros și, dacă trag o minciună zdravănă, privesc adesea în altă parte, de obicei, în jos. Femeile utilizează o mișcare mărunțică, tandră de frecare dedesubtul ochilor, evitând, și ele, privirea celor care ascultă, ridicând ochii spre tavan.

d. Frecarea urechilor

Acest gest este o încercare a ascultătorului de „a nu auzi răul”, încercând să blocheze cuvintele prin așezarea mâinii în jurul sau deasupra urechilor. Este o versiune adultă mai rafinată a gestului copilului care își astupă cu mâinile ambele urechi, pentru a se ține departe de muștrările părinților săi.

e. Scărpinarea gâtului

În acest caz, degetul arătător al mâinii cu care scriem scarpină partea de sub ureche sau partea laterală a gâtului, scărpinatul făcându-se de aproximativ cinci ori. Gestul semnalează îndoială sau incertitudine și este caracteristic oamenilor care spun: „Nu sunt încă sigur dacă voi accepta”.

f. Trasul de guler

Unii recurg la gestul trasului de guler atunci când spun o minciună și se tem că vor fi prinși.

g. Degetele în gură

O persoană își introduce degetele în gură atunci când se află sub presiune. Când gesturile aducerii mâinii la gură implică de cele mai multe ori minciuna ori înșelăciunea, gestul introducerii degetului în gură este o manifestare exterioară a unei nevoi interioare de liniștire³⁷.

3. Patologia comunicării gestuale

Cel ce vorbește nu produce numai un limbaj articulat, ci mișcă și capul, ochii, gesticulează și manifestă diferite mișcări ale feței. În mod ocazional, acest comportament non-verbal pare a avea o semnificație precisă: o încruntare a sprâncenelor poate marca scepticismul, un gest al mâinii se poate referi la o caracteristică exactă a obiectului descris, o clătinare a capului poate desemna o persoană particulară. În majoritatea cazurilor însă, „pare dificil a furniza o anumită interpretare mișcărilor, aparent gratuite, care însoțesc vorbirea”³⁸.

În privința patologiei gesturilor, există diverse ipoteze explicative. Avem în vedere studiul lui Pierre Feyereisen și Xavier Seron³⁹ care se limitează la analiza mișcărilor mâinii, neglijând, astfel, studiile despre privire și expresia facială.

³⁷Vezi Pease, 1993, p. 47-87.

³⁸Feyereisen et alii, 1984, p. 156.

³⁹Feyereisen et alii, 1984.

Interesant de știut este care sunt procesele care conduc la producerea unui gest și care sunt procesele care permit spectatorului să le înțeleagă. Autorii amintiți consideră că există mai multe ipoteze în privința relației dintre nivelul conceptual și emisia sonoră sau gestuală.

Unii autori presupun că există o relație limitată, restrânsă între producerea unui gest și natura conceptelor. Astfel, atât la surdo-muți, cât și în privința comunicării interculturale, mișcările mâinii pot compensa dificultatea actanților comunicării de a se exprima verbal. S-a observat, astfel, că, pe parcursul dezvoltării copilului, achiziționarea primelor cuvinte este corelată cu utilizarea gesturilor simbolice.

Acestei concepții ce vizează un paralelism între expresia verbală și cea gestuală i se opune un punct de vedere care subliniază caracterul excepțional al *comunicării pur gestuale*. Potrivit acestei opinii, în general, gestul însoțește vorbirea, însă, pe de altă parte, mișcările produse în aceste circumstanțe se constituie într-un limbaj veritabil. Din această perspectivă, atât limbajul articulat, cât și limbajul surdo-muților au în comun următoarele caracteristici: emiterea semnului sau a cuvântului plecând de la „trăsături” lipsite în ele însele de semnificație, cu alte cuvinte dublă articulare, și posibilitatea de a se pronunța asupra apartenenței semnului la cod, cu alte cuvinte, caracter convențional și o independență relativă în raport cu contextul. Din această perspectivă, mișcările mâinii ar putea reflecta dificultățile întâmpinate de către locutor în privința traducerii ideilor în cuvinte. În acest sens, se consideră că producerea unui gest este asociată momentelor de liniște din discurs, fiind, în general, interpretată ca un indice al încetinirii accesului la lexic⁴⁰.

Înțelegerea gesturilor implică operații care nu sunt decât parțial oglinda acelor realizate în producerea lor. Pe de o parte, nu este sigur că toate gesturile produse de către locutor sunt interpretate de către interlocutor. Pe de altă parte, semnificația ce decurge din procesele de analiză perceptivă și de comprehensiune conduce, în mod necesar, la o reprezentare conceptuală. Astfel, s-a observat⁴¹ că se pot identifica două concepții care se disting în privința relațiilor existente între verbal și non-verbal.

Modelul unei echivalențe funcționale între gest și limbaj sugerează că semnalul gestual este imediat decodat de către auditor, fără referință la enunțul care, eventual, îl însoțește. Astfel, unii autori consideră că comunicarea non-verbală ar trebui să fie specializată în transmiterea stărilor emoționale, mișcările mâinii reflectând atitudinea afectivă a subiectului⁴².

Gesturile ce însoțesc vorbirea pot releva, însă, o explicație de un alt tip. Potrivit acestei concepții, gestul ar ajuta, într-o manieră ce urmează a fi precizată, la decodarea mesajului lingvistic, și, mai ales, în condițiile în care analiza perceptivă a sunetelor vorbirii este bruiată. În acest sens, gestul ar servi, în egală măsură, la trezirea atenției auditorului⁴³.

O problemă dezbătută îndelung în lucrările de neuropsihologie este cea referitoare la contribuția celor două emisfere cerebrale la comunicarea gestuală.

Anumite leziuni ale emisferei stângi antrenează, adesea în asociere cu probleme ale limbajului verbal, o incapacitate de a produce un gest simbolic sau de a mima utilizarea unui obiect (de exemplu, a unui pieptene). Astfel, anumiți afazici se dovedesc incapabili de a produce la cerere sau de a imita gesturi convenționale sau gesturi ce mimează utilizarea unui obiect, cum ar fi cântatul la trompetă. Se utilizează termenul de *apraxie ideomotrică* pentru un subiect care poate folosi, în mod spontan, obiectul a cărui utilizare nu o poate mima. Pe de altă parte, au fost descrise sub numele de *agnosie vizuală* diverse probleme în recunoașterea obiectelor sau imaginilor, în absența orbirii. Aceste tulburări agnosice se pot manifesta și în privința comprehensiunii gesturilor, comprehensiune care este mai mult perturbată în cazul leziunilor emisferei stângi, decât în cazul leziunilor emisferei drepte⁴⁴.

În neuropsihologie, se utilizează termenul de *asimbolie*, pentru a denumi un ansamblu de tulburări asociate afaziei: agafia, alexia, dificultăți de citire, gesticulare incoerentă, deficit în

⁴⁰Vezi în acest sens, Feyereisen et alii, 1984, p. 157.

⁴¹Feyereisen et alii, 1984, p. 160.

⁴²*ibidem*.

⁴³*ibidem*.

⁴⁴Vezi în acest sens, Feyereisen et alii, 1984, p. 160.

înțelegerea pantomimei⁴⁵. Ideea unei dominări a emisferei stângi pentru tratamentele simbolice, verbale sau non-verbale se sprijină pe corelațiile semnificative observate între tulburările de limbaj verbal, de expresie gestuală și de interpretare a pantomimei⁴⁶.

Pierre Feyereisen și Xavier Seron⁴⁷ sunt de părere că lucrările recente ale neuropsihologilor invită la nuanțarea concepțiilor globale care nu țin cont de multiplele aspecte implicate de producerea sau înțelegerea gesturilor. Existența tulburărilor non-verbale la afazici a servit drept argument în favoarea ipotezei ce vizează dominanța emisferei stângi în tratamentele simbolice, analitice și secvențiale.

Referințe

BARRIER, G. *La communication non verbale. Aspects pragmatiques et gestuels des interactions*. Paris, 1996 [=Barrier, 1996].

BOUVET, D. *Le corps et la métaphore dans les langues gestuelles. A la recherche des modes de production des signes*. Paris, 1997 [=Bouvet, 1997].

COLLETT, P. *Cartea gesturilor. Cum putem citi gândurile oamenilor din acțiunile lor*. București: Editura Trei, 2005 [=Collett, 2005].

COSNIER, J., BERRENDONNER, A., COULON, J., ORECCHIONI, C. *Les voies du langage. Communications verbales gestuelles et animales*. Paris, 1982 [=Cosnier et alii, 1982].

FEYEREISEN, P., SERON, X. *Les troubles de la communication gestuelle //La Recherche*. Nr. 152, 1984 [=Feyereisen et alii, 1984].

GULLBER, M. *Gesture as a Communication Strategy in Second Language Discourse*. Lund University Press, 1998 [=Gullber, 1998].

HARTLEY, M. *Limbajul trupului la serviciu*. Iași: Editura Polirom, 2005 [=Hartley, 2005].

LĂZĂRESCU, M. OGODESCU, D. *Îndreptar de psihiatrie*. Timișoara: Editura Helicon, 1995 [=Lăzărescu, 1995].

PEASE, A. *Limbajul trupului*. București: Editura Polimark, 1993 [=Pease, 1993].

TURCHET, Ph. *Sinergologia. De la limbajul trupului la arta de a citi gândurile celuilalt*. Iași: Editura Polirom, 2005 [=Turchet, 2005].

⁴⁵În privința acestor tulburări psihice, vezi Lăzărescu et alii, 1995, p. 191-193.

⁴⁶Feyereisen et alii, 1984, p. 161.

⁴⁷*ibidem*, p. 164.